

Geliş Tarihi (Received): 21/02/2025

Kabul Tarihi (Accepted): 20/06/2025

Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi-Life Skills Journal of Psychology, 2025; 9(1), 23-42.

Çalışan Emeklilerin Ekonomik Durumları ve Yeniden Çalışma Motivasyonları: Samsun İli Örnekleme

*Investigation of Poverty Perception Levels of Working Retirees in Terms of Various Variables:
Samsun Province Sample*

Seçil Duran,¹ Gülsüm Çamur²

10.31461/ybpd.1644690

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de emeklilik sonrası çalışma hayatına geri dönmeye karar veren emeklilerin motivasyonlarını, karşılaştıkları ekonomik zorlukları ve bu süreçlerin yaşam kaliteleri üzerindeki etkilerini nicel bir araştırma yöntemiyle incelemektedir. Araştırma, 2023 yılı Kasım ve Aralık aylarında Samsun ilinde kartopu örnekleme yöntemiyle çalışmaya katılan 47 emekli birey üzerinden gerçekleştirilmiştir. Veriler, geliştirilen Görüşme Formu kullanılarak toplanmış ve SPSS programı ile analiz edilmiştir. Bulgular, emeklilik gelirlerinin yetersizliğinin (%63.8) ve ekonomik krizlerin (%83) emeklilerin yeniden çalışma kararlarında belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Çalışan emeklilerin %68.09'u ekonomik nedenlerle, %8.51'i ise çocuklarının geleceğini güvence altına almak gibi nedenlerden dolayı tekrar çalışma hayatına dönmüştür. Demografik verilerde, katılımcıların %97'sinin erkek olduğu ve en yüksek yaş grubunun 70 yaş ve üzeri (%27.65) olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, emeklilik sistemlerinin ekonomik sürdürülebilirliğini artırılması, esnek çalışma imkanlarının sağlanması ve sosyal destek programlarının geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, emeklilik politikalarının demografik farklılıkları ve iş piyasasındaki değişimleri dikkate alacak şekilde yeniden tasarlanması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışma, emeklilerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamada politika yapıcılar için değerli bilgiler sunmakta ve literatürdeki boşluğu doldurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emeklilik, Yeniden Çalışma, Yoksulluk Algısı, Yaşam Kalitesi

Abstract

This study examines the motivations of retirees in Turkey to return to work after retirement, the economic challenges they face, and the impact of this process on their quality of life through a quantitative research approach. The research was conducted with 47 retired individuals in Samsun using the snowball sampling method during November and December 2023. Data were collected using the "Working Retirees Situation Analysis Interview Form" developed by the researchers and analyzed using SPSS software. Findings indicate that the insufficiency of retirement incomes (63.8%) and economic crises (83%) play a decisive role in retirees' decisions to re-enter the workforce. Additionally, 68.09% of working retirees cited economic reasons, while 8.51% returned to work to secure their children's future. Demographic data revealed that 97% of participants were male, and the highest age group was 70 years and above (27.65%). These results highlight the necessity to enhance the economic sustainability of retirement systems, provide flexible work opportunities, and develop social support programs. Furthermore, it is concluded that retirement policies should be redesigned to consider demographic differences and changes in the labor market. This study provides valuable insights for policymakers to address the economic and social needs of retirees and fills a gap in the existing literature.

Key Words: Retirement, Re-employment, Poverty Perception, Quality of Life

¹**Sorumlu yazar:** Seçil Duran, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, E-Mail: secilyuksel55@hotmail.com

Giriş

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de azalan doğum oranları ve sağlık alanındaki gelişmeler sonucu beklenen yaşam süresi artmış, nüfus hızla yaşlanmış, yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı yükselmiştir. 2024 itibarıyla Türkiye’de yaşlı nüfus 9 milyon 112 bin 298 kişiye ulaşarak toplam nüfusun %10.6’sını oluşturmuştur. En fazla yaşlı oranı %20.8 ile Sinop’ta görülürken, en az yaşlı nüfus oranı %3.7 ile Şırnak’ta kaydedilmiştir. Yaşlıların %63.4’ü 65-74 yaş aralığında yer alırken, yaşlı bireylerin yaklaşık dörtte biri tek başına yaşamaktadır. Türkiye, yaşlı nüfus oranında dünya sıralamasında 75. sırada bulunmaktadır (TÜİK, 2024). Türkiye’de nüfusun yaşlanması birçok problemi beraberinde getirmektedir (Sarica, 2019). Toplumun en kırılgan kesimlerinden olan yaşlılar bu durumdan ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak etkilenmektedir. Çalışma hayatını tamamlayıp emekliliğe hak kazanan bireyler emeklilikten sonra gelirlerinin yetersizliği gerçeğiyle karşı karşıya kalmaktadır. Mevcut ekonomik şartlarda geçimini sağlamak zorlananlar tekrar çalışma hayatına dönmektedir. Günümüzde artan zenginliğe rağmen, yoksulluk ve fakirliğin de yaygınlaştığı görülmektedir. Esnek çalışma, düşük ücretler, hızlı şehirleşme, yalnız yaşam tarzları ve devletin sosyal harcamaları azaltması gibi nedenler, yoksulluğun şeklini değiştirmiştir. Bu durum, "çalışan emekli yoksullar" olarak adlandırılan yeni bir toplumsal grubu ortaya çıkarmıştır.

Emeklilik, bireylerin belirli bir yaşa ulaştıklarında, hizmet süresini tamamladıklarında veya iş gücü piyasasından çekildiklerinde, genellikle düzenli bir gelir kaynağı olan emekli maaşı ile desteklenerek çalışma hayatından ayrılmalarıdır (Hatcher, 2003; Shultz & Wang, 2011). Bu tanım, emekliliğin yalnızca memurlarla sınırlı olmadığını, özel sektör çalışanları, serbest meslek sahipleri ve diğer iş kollarındaki bireyleri de kapsadığını göstermektedir. Emeklilik, bireysel, toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla karmaşık bir olgudur ve şu unsurları içerir: Bireysel Boyut: Emeklilik, bireyin çalışma hayatını sonlandırması, kimlik ve özsaygısında değişiklikler yaşaması ile karakterizedir (Osborne, 2012). Toplumsal Boyut: Yaşlanan nüfusun sosyal entegrasyonu ve toplumsal katılımı açısından önemlidir (Walker, 2002). Ekonomik Boyut: Emekli maaşı, prim ödemeleri ve hizmet süresine bağlı olarak bireyin gelir kaynaklarını yeniden şekillendirir (Blake, 2006). Türkiye’de emeklilik, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yönetilen sistemlerle düzenlenir ve memurlar, özel sektör çalışanları ile serbest meslek sahipleri için farklı koşullar içerir (ÇSGB, 2023). Bu bağlamda, emeklilik yalnızca bir meslek grubuna özgü olmayıp, tüm çalışan kesimlerini kapsayan evrensel bir süreçtir. Bozkurt, Ergun ve Sezen (2014), emekliliği; devlet memurlarının ve sigortalı kuruluşlarda çalışanların belirli bir hizmet süresini ya da yaş sınırını tamamladıklarında ya da çeşitli sebeplerle görevlerini yerine getiremeyecek duruma geldiklerinde, belirli haklar elde ederek memurluk statüsünden ayrılmaları veya ayrılmak zorunda kalmaları olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlama, emekliliğin yalnızca hizmet süresi ve yaş koşullarına bağlı olmadığını, aynı zamanda görevin ifa edilemeyecek hale gelmesi gibi farklı durumları da kapsadığını göstermektedir (Çağlar, 2023). Ancak emeklilik literatürünün büyük bölümü, bu kategoriye tanımlarken genellikle 65 yaş ve üzerini esas almaktadır. Bu seçim, zorunlu emeklilik politikalarında ve tam Sosyal

Güvenlik haklarının elde edilmesinde önceden uygulanan 65 yaşın belirleyiciliğini, aynı zamanda 'asıl yaş' iş gücünü tanımlamak için genel olarak kullanılan 18-64 yaş aralığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, 'yaşlı işçi' tanımı, emeklilik normlarına aykırı olarak iş gücüne bağlı kalmaya devam etmekte olan birini ifade etmektedir; 65 yaşındaki 'normal' emeklilik yaşının ötesinde çalışarak, bu işçiler 'erken' emekliliği seçmeyenlerden farklı olarak kategorize edilmektedir (Hardy, 2006). Literatür incelendiğinde emeklilerin yeniden çalışma hayatına dönme sebepleri hakkında yeterli çalışma görülmediği için bu çalışmanın literatürde boşluğu dolduracağı düşünülmüştür. Özellikle yaşlı insanların çalışma ve işgücünde aktif kalma motivasyonlarını inceleyen ampirik araştırmalar gençlere odaklanmıştır ve yaş faktörü bu çalışmalarda genellikle yalnızca küçük bir rol oynamıştır (Eerde ve Thierry, 1996; Latham ve Steele, 1983; Locke ve Latham, 2002; Peeters vd, 2008; Wegge ve Haslam, 2005). Hollanda'da yapılan bir araştırma, mali durumu zayıf olan yaşlı bireylerin, daha iyi ekonomik koşullara sahip olanlara göre emeklilik yaşını aşarak çalışmaya daha sık devam ettiğini ortaya koymuştur. Bu sebeple, çalışma geliri, mal varlığı ve emeklilik aylıkları gibi unsurlar, kimlerin emekli olup kimlerin emeklilik yaşından sonra iş gücünde kalmaya devam ettiğini incelemek için göz önünde bulundurulmalıdır (de Wind vd. 2014; de Wind vd. 2016; Zaccagni, vd. 2024).

Çalışan emeklilerin sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını anlamak aşağıdaki boyutlar açısından literatür için önem arz etmektedir:

1.Toplumsal Etki: Çalışan emekliler, ekonomik zorluklar ve yoksulluk algısıyla mücadele eden bir grup olarak önemlidir. Çalışan emekliler, ekonomik baskılar ve sosyal zorluklarla karşı karşıya kalarak yoksulluk algılarını ve deneyimlerini şekillendiren önemli bir gruptur. Literatür, bu bireylerin karşılaştığı çok boyutlu sorunları ortaya koymaktadır. Emeklilik sonrası gelir güvensizliği, özellikle zorunlu tasarruf imkanlarından yararlanamayanlarda finansal istikrarsızlığa yol açmaktadır (Arya, 2024; Frolik, 2009). Ev sahipliği olmayan emekliler, özel kiralık piyasadaki yüksek maliyetler nedeniyle daha fazla ekonomik kırılganlık yaşamaktadır (Andoh, 2018). Kadın emekliler, yoksulluk algılarında nesnel gelir düzeylerinden ziyade finansal güvensizlik ve yaşam standartlarından duyulan memnuniyetsizlik gibi öznel faktörlerden daha fazla etkilenmektedir (Zeka, 2022). Düşük tasarruf ve yetersiz emekli maaşı erişimi nedeniyle birçok emekli, tercih yerine zorunluluktan çalışmaya devam etmekte; bu eğilim, özellikle yüksek eğitilmiş bireyler ve kadınlar arasında belirgindir (Nivorozhkina, 2019; Andoh, 2018). Emeklilik, sosyal rol kaybı ve mesleki kimliğin azalmasıyla sosyal izolasyona yol açmakta, özellikle topluluk veya aile bağları sınırlı olanlarda bu durum daha yoğun hissedilmektedir (Arya, 2024). Yetersiz kurumsal destek, geciken veya yetersiz emekli maaşı ödemeleri, eksik emeklilik planlaması ve destek hizmetlerinin eksikliği, emeklilerin finansal ve duygusal stresini artırmaktadır (Yunusa, 2013; Olatunde & Awosusi, 2011).

2.Ekonomik Göstergeler: Emeklilerin yaşam doyumunu yordayan değişkenler şu şekilde verilebilir; duygusal sosyal destek, genel öz-yeterlilik düzeyi, emekli olunan sosyal güvenlik kurumunun türü, emekliliğe ne kadar hazır olunduğu ve bireyin gelir düzeyi (Çetinkaya, 2011). Bu bakımdan Emeklilerin yoksulluk algısı, genel ekonomik durumun bir göstergesi olabilir. Emekli maaşlarının yetersizliği veya ek

iş yapma ihtiyacı gibi faktörler, geniş ekonomik sorunların belirtileri olarak değerlendirilebilir.

3.Politika Yapımı: 1980'lerin başından beri emeklilik sistemlerinde görülen değişiklikler, bu tartışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve gelecekte de bu değişimlerin devam etmesi beklenmektedir. Emeklilik sistemlerinde yapılan değişikliklerin ekonomi üzerinde uzun yıllar boyunca etkisi olabilmektedir. Bu durumun ana nedeni, sisteme bireylerin ve nakit akışlarının on yıllar boyunca sürekli olarak giriş ve çıkış yapmasından kaynaklanmaktadır. Bir kişinin doğumu, iş hayatına başlaması, emekli olması ve kendisinden sonraki hak sahiplerine emekli maaşlarının ödenmesi gibi olaylar, sosyal güvenlik sistemini uzun yıllar boyunca etkileyen faktörlerdir. Bu durum, emeklilik sistemlerinin ekonomi ve toplum üzerinde derin ve uzun vadeli etkilere sahip olduğunu göstermektedir (Çağlar, 2023). Bu bakımdan bu tür bir çalışma politika yapımcılar için değerli bilgiler sunabilir. Emeklilik sisteminin eksiklikleri, maaş düzenlemeleri ve sosyal güvenlik politikaları gibi konularda iyileştirmeler yapılması gerektiğine işaret edebilir.

4.Demografik Değişiklikler: Nüfusun yaşlanması ve emeklilik yaşı gibi demografik değişiklikler, çalışan emeklilerin yoksulluk algısını etkileyebilir. Odell vd. (1992) yaptıkları araştırmada, emekli öğretmenlerin yaşam doyum düzeyleri ve bu düzeyin gelir, sağlık durumu, medeni durum, aktivite seviyesi, öğretmenlikte geçirilen yıl sayısı ve emeklilik süresi gibi faktörlerle ilişkisi incelenmiştir. Araştırmaya yaşları 57 ile 82 arasında değişen 46 erkek öğretmen katılmıştır. Çalışmada yaştan ve emeklilikte geçen sürenin yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, emekli öğretmenlerin yaşam kalitesini ve doyumunu etkileyen çeşitli faktörleri ortaya koymaktadır. Bu da demografik değişkenlerin emeklilerin yeniden çalışma hayatına dönme sebepleri hakkında ipucu verebileceğini göstermektedir.

5.Toplumsal Bilinç ve Empati: Aquino ve arkadaşlarının (1996) araştırması, yaşlı bireylerde çalışma statüsü, sosyal destek ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Araştırmaya, yaşları 65 ile 97 arasında değişen 292 yaşlı birey katılmıştır. Yapılan yol (Path) analizi sonucunda, bir işte harcanan zamanın, düşük seviyede depresyon ve yüksek düzeyde algılanan sosyal desteğin yaşam doyumuyla doğrudan ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, yaşlı bireylerin yaşam doyumunun sadece maddi koşullarla değil, bunun yanında psikolojik ve sosyal koşullarla da yakından ilintili olduğunu göstermektedir. Çalışma, yaşlılar için sosyal desteğin önemini ve aktif kalmalarının yaşam doyumları üzerindeki olumlu etkisini vurgulamaktadır. Bu bakımdan bu çalışma genel halkın emeklilerin yaşadığı zorluklara karşı farkındalığını ve empati düzeyini artırabileceğini göstermesi yönünden önem arz etmektedir. Toplumun bu konuya duyarlı hale gelmesi, emeklilerin yaşam standartlarının iyileştirilmesine yardımcı olabilir.

Türkiye’de nüfusun yaşlanması, ekonomik zorluklar ve sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği gibi faktörler, emeklilik sonrası çalışma hayatına dönüşü giderek daha önemli bir konu haline getirmiştir. Bu bağlamda, köprü istihdamı, emeklilerin ana kariyerlerini bıraktıktan sonra tam emeklilik öncesinde üstlendikleri işleri ifade eder ve modern emeklilik süreçlerinde finansal, psikolojik ve sağlık açısından önemli bir rol oynar (Gobeski & Beehr, 2009; Zhan vd., 2009).

Özellikle, serbest meslek ve hizmet sektöründen emekli olanların (%40.43) ekonomik baskılar nedeniyle yeniden çalışmaya yönelmesi, köprü istihdamının finansal güvensizlikleri azaltmada kritik bir rol oynadığını göstermektedir (Dingemans & Henkens, 2014). Bununla birlikte, sağlık sorunları veya istemsiz işten ayrılma gibi engeller, bazı emeklilerin köprü istihdamına erişimini zorlaştırarak ekonomik dezavantajlara yol açabilir (Dingemans vd., 2016). Bu çalışma, köprü istihdamının Türkiye'deki emekliler için hem bir ekonomik destek mekanizması hem de sosyal ve psikolojik bir denge unsuru olarak nasıl işlev gördüğünü anlamaya katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

"Gümüş ekonomi", yaşlanan nüfusun yönlendirdiği ekonomik faaliyetler sistemini ifade eder ve yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçlarına, tercihlerine ve potansiyellerine hitap eden mal ve hizmetleri kapsar. Bu kavram hem ekonomik bir fırsat hem de toplumsal bir meydan okuma olarak değerlendirilmektedir. Gümüş ekonomi, sağlık hizmetleri, akıllı teknolojiler, eğlence ve yaşlılara özel konut gibi yeni pazarlar yaratarak ekonomik büyümeyi teşvik etmekte ve yaşlılar arasında girişimciliği desteklemektedir (Leśna-Wierszołowicz, 2018; Wang, 2025; Wu vd., 2025). Hükümetler ve uluslararası kuruluşlar, demografik değişimi ele almak ve sürdürülebilir kamu hizmetlerini sağlamak için gümüş ekonomiyi stratejik bir politika aracı olarak görmektedir (Klimczuk, 2021; Zhukovska, 2020). Yapay zeka destekli finansal araçlar, giyilebilir teknolojiler ve tele-tıp gibi teknolojik yenilikler, yaşlıların özerkliğini ve refahını artırarak gümüş ekonominin merkezinde yer almaktadır (Klimczuk, 2012; Wang, 2025). Ancak, gümüş ekonomi ekonomik açıdan umut vaat etse de yaş ayrımcılığı, stereotipler ve sosyal dışlanma gibi etik ikilemler ortaya çıkarmakta ve kapsayıcı, saygılı politikalar gerektirmektedir (Krzyminiewska, 2020). Gümüş ekonominin gelişimi ve etkisi bölgelere göre farklılık göstermekte; örneğin, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, yaşlı odaklı harcamalar ve sosyal koruma açısından İskandinav ülkelerinin gerisinde kalmaktadır (Grishina vd., 2023). Ayrıca, yaşlılar, özellikle turizm ve sağlıkla ilgili sektörlerde önemli bir tüketici segmenti haline gelmekte, marka sadakati ve kaliteye yönelik artan bir tercih sergilemektedir (Wu vd., 2025). Bu çalışma, gümüş ekonominin Türkiye'deki emeklilerin yeniden çalışma kararları ve yoksulluk algısı üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Yoksulluk, bireyin temel ihtiyaçlarını (Beslenme, barınma, giyinme gibi) karşılayabilecek düzeyde gelir veya kaynaklara sahip olmaması durumudur. Bu durum, bireyin hayatını sürdürebilmesi için gerekli asgari yaşam standardına ulaşamamasıyla tanımlanır. Yoksulluk olgusu mutlak, göreceli ve öznel olmak üzere farklı biçimlerde ele alınabilir: Mutlak yoksulluk, bireyin biyolojik varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari beslenme ve yaşam şartlarına erişememesiyle ilgilidir. Göreceli yoksulluk, bireyin içinde yaşadığı toplumun ortalama yaşam düzeyinin gerisinde kalması anlamına gelirken, öznel yoksulluk bireyin kendi yaşam koşullarını yetersiz görmesine dayanır. Temel ihtiyaçlar listesi, toplumsal yapı ve zaman içinde değişkenlik gösterebilir; bu nedenle yoksulluk, sabit değil bağlamsal bir olgudur (Bilen vd., 2005). Yoksulluk algısı, bireylerin yoksulluğun nedenlerine ilişkin öznel değerlendirmelerini ve bu durumu nasıl anlamlandırdıklarını ifade eden sosyal psikolojik bir kavramdır. Feagin'e (1972) göre yoksulluk algısı üç temel nedensel atıf düzeyinde

açıklanabilir: Kaderci, bireyselci ve yapısalci. Kaderci atıf yaklaşımında bireyler yoksulluğu kötü şans, kader ya da talihsizlik gibi dışsal ve kontrol edilemeyen faktörlerle açıklar; yoksulluğun kalıtsal veya kaçınılmaz olduğuna inanırlar. Bireyselci atıfta, yoksulluk algısı kişinin kendi çabası, iradesi veya yeteneksizliği ile ilişkilendirilir; birey, yoksul olmayı başarısızlık ya da tembellik gibi kişisel yetersizliklerle açıklar. Yapısalci atıf ise yoksulluğu toplumsal eşitsizlikler, ekonomik sistemdeki bozukluklar, işsizlik, düşük ücretler veya ayrımcılık gibi yapısal faktörlerle ilişkilendirir. Bu bağlamda yoksulluk algısı, yalnızca ekonomik yoksullukla değil, bireyin içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve psikolojik çevreyle etkileşim içinde şekillenen çok katmanlı bir deneyimdir.

Emekli olmuş ve yeniden çalışma yaşamına dâhil olan emeklilerin sosyal hizmet sosyal politika açısından yoksulluk algısını, yaşadığı ekonomik güçlükleri, günlük yaşam pratiklerinde karşılaştıkları sorunları çeşitli değişkenler açısından incelemek, gereksinimlerini ortaya koymak ve uygun sosyal hizmet müdahalelerini geliştirmek önem taşımaktadır. Emeklilerin son dönemde yaşanan ekonomik zorluklar karşısında ne tür çözümler ürettiklerinin belirlenmesine dair sosyo-ekonomik anlamda veri üretmenin ve konuyla ilgili durumun ortaya konulmasının gerekliliği bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmaktadır. Çalışan emeklilerin ekonomik gereksinimleri ve yoksulluk durumlarını, sosyo-ekonomik özelliklerini anlamak konuyla ilgili sosyal politika yapımında kritik rol oynayan faktörlerdir. Nüfusun yaşlanması ve sosyal güvenlik sistemlerinin baskısı altında, emeklilerin ekonomik sürdürülebilirliği ve yaşam kaliteleri, giderek artan bir öneme sahip olmuştur. Bu bağlamda, çalışan emeklilerin karşılaştığı ekonomik zorlukları ve bu zorlukların çeşitli demografik faktörlerle nasıl etkileşimde olduğunu anlamak için bir çerçeve oluşturmak amacıyla emeklilik sonrası çalışan bireylerin ekonomik durumlarını ve yoksulluk algılarını, çeşitli değişkenler açısından derinlemesine incelemek bu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır. Emeklilik sonrası çalışmanın karmaşıklığını anlamak için daha geniş bir perspektife ihtiyaç vardır (de Wind, 2016). Bu bağlamda araştırmanın amaçları şunlardır:

- 1.Çalışan emeklilerin demografik ve mesleki özellikleri genel olarak nasıldır?
- 2.Emekliler emeklilik sonrasındaki yaşamı ekonomik açıdan nasıl değerlendirmektedirler?
- 3.Emeklilerin yeniden çalışma hayatına dönmesindeki etkenler nelerdir?

Bu doğrultuda, çalışmada yukarıda belirtilen sorulara yanıt aranarak, çalışan emeklilik olgusunun günümüz sosyo-ekonomik koşullarındaki yeri ve anlamının kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, Türkiye’de emeklilik sonrası çalışma hayatına dönen bireylerin demografik özelliklerini, çalışma motivasyonlarını ve emeklilik gelirlerinin yetersizliğiyle ilişkilendirilebilecek faktörleri belirlemek amacıyla nicel araştırma yöntemi çerçevesinde desenlenmiştir (Karasar, 2016). Verilerin toplanması ve analizinde betimsel istatistikler kullanılmış; katılımcıların yeniden çalışma hayatına dönme kararlarını etkileyen faktörler tablo ve frekans dağılımlarıyla sunulmuştur. Araştırma, 2023 yılı Kasım ve Aralık aylarında Samsun ilinde

gerçekleştirilmiş olup, emeklilik sonrası çalışma hayatına devam eden 47 bireyden elde edilen verilerle sınırlıdır. Çalışmaya başlanmadan önce Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 24.11.2023 tarihinde 2023-986 karar sayısı ile Etik Kurul Onayı alınmıştır. Katılımcılara ulaşmada "kartopu örnekleme" yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, başlangıçta belirlenen küçük bir katılımcı grubunun, kendi sosyal çevrelerindeki benzer nitelikteki diğer katılımcıları araştırmaya dâhil etmesine dayanır ve özellikle erişimi zor veya dağınık olan nüfuslarda yaygın şekilde kullanılmaktadır (Kılıç, 2013). Seçilen araştırma grubu, emeklilik hakkı elde ettikten sonra tekrar çalışma hayatına dönmüş bireylerden oluşmaktadır. Kartopu örnekleme yöntemiyle Samsun merkezde iki aylık süreçte araştırmanın verileri Görüşme Formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden bireylere, araştırmanın amacı ve içeriği hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Etik onam ilkelerine bağlı kalınarak katılımcılara gizlilik ve anonimlik garantisi verilmiştir. Toplanan veriler, SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel istatistik yöntemleri (Frekans, yüzde, ortalama) aracılığıyla elde edilen bulgular tablolar halinde özetlenmiştir.

Araştırma birtakım durumlar ile sınırlıdır. Örneklem büyüklüğü: Çalışma, 47 katılımcıyla sınırlıdır ve bu sayı genelleştirme yapmayı kısıtlamaktadır. Sonuçların Türkiye genelindeki bütün emeklileri temsil ettiği söylenemez. Bölgesel sınırlılık: Araştırma, yalnızca Samsun ilinde yaşayan ve emeklilik sonrası çalışan bireylerden elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır. Türkiye'nin farklı bölgelerinde, sosyoekonomik, kültürel ve demografik farklar nedeniyle sonuçlar değişebilir. Kartopu örnekleme: Kartopu örnekleme yöntemi, erişimi zor gruplara ulaşmada avantaj sağlamakla birlikte, katılımcıların belirli ağlar içinde toplanmasına ve homojenlik eğilimine yol açabilir. Bu durum, farklı sosyoekonomik geçmişe sahip emeklilerin çalışmaya katılma olasılığını sınırlayabilir. Verilerin öz bildirim yoluyla toplanması: Araştırma verileri, katılımcıların kendi beyanlarına dayandığı için yanıtların doğruluğu, hatırlama yanlışlığı veya sosyal istenirlik yanlışlığı gibi faktörlerden etkilenebilir. Zaman sınırlılığı: Veriler, 2023 yılı Kasım-Aralık aylarında toplanmıştır. Ekonomik veya politik konjonktürde meydana gelebilecek değişiklikler, emeklilik sonrası çalışma kararlarını kısa sürede etkileyebileceğinden, sonuçlar bu dönemin koşullarıyla sınırlı olabilir. Kadın katılımcılara erişim güçlüğü: Araştırma sürecinde, çalışan kadın emeklilere ulaşmak beklenenden daha zor olmuştur. Bu durum, kadınların emeklilik sonrası kayıt dışı veya ev içi işlerde yer alması, sosyal ağlara daha az entegre olmaları veya çalışmaya geri dönme oranlarının erkeklere kıyasla daha düşük olması gibi nedenlerle açıklanabilir. Bu nedenle örnekleme kadın katılımcıların temsiliyeti sınırlı kalmıştır. Bu sınırlılıklara rağmen, araştırma bulgularının, emeklilik sonrası yeniden çalışma olgusunu ve buna etki eden faktörleri tanımlamada ve daha kapsamlı araştırmalara ışık tutmada yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan çalışan emeklilere ait demografik ve mesleki özelliklere ilişkin veriler sunulmaktadır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, emekli oldukları ve emeklilik sonrası çalıştıkları iş kolları gibi tanıtıcı bilgileri analiz edilmiştir. Ayrıca, bireylerin ilk işe başlama yaşı, emeklilik sonrası

tekrar çalışma hayatına dönme süreleri ve bu kararı etkileyen başlıca nedenler de değerlendirilmiştir. Bu veriler, çalışan emeklilerin genel profilini ortaya koyarak, araştırmanın sonraki bölümlerinde yapılacak değerlendirmelere zemin hazırlamaktadır. Aşağıda yer alan Tablo-1, çalışan emeklilerin tanıtıcı bilgilerini detaylı biçimde sunmaktadır.

Çalışan Emeklileri Tanıtıcı Bilgiler

Aşağıda Tablo-1, araştırmaya katılan çalışan emeklilerin demografik özelliklerini sunmaktadır.

Tablo-1.Çalışan Emeklileri Tanıtıcı Bilgiler

Özellikler	Sayı	Yüzdelik
Cinsiyet		
Kadın	1	3
Erkek	46	97
Toplam	47	100
Yaş ortalaması: 59		
45-49 yaş	6	12.76
50-59 yaş	9	19.14
60-65 yaş	9	19.14
65-69 yaş	10	21.27
70 yaş ve üzeri	13	27.65
Toplam	47	100
Medeni Durum		
Evli	45	95
Bekâr	2	5
Toplam	47	100
Emekli olduğu iş kolu		
Kamu Sektörü	14	29.79
Özel Sektör	10	21.28
Eğitim	4	8.51
Serbest Meslek ve Hizmet Sektörü	19	40.43
Toplam	47	100
Emekli olduktan sonra çalışılan iş		
Serbest meslek ve Hizmet Sektörü	25	53.19
Eğitim	3	6.38
Özel Sektör	12	25.53
Ulaştırma	3	6.38
Teknik işler	4	8.51
Toplam	47	100
İlk çalışma yaşı	Ortalama yaş: 18	

Emekli olduktan sonra yeniden	Ortalama süre (ay) :9	
Emeklilik sonrası çalışma		
Ekonomik nedenlerden (Geçim	32	68.09
Çocuklarına iyi bir gelecek sağlama	4	8.51
Sosyal İlişkilere devam edebilmek	2	4.26
Boş Zamanı değerlendirmek ve Can	3	6.38
Rahat yaşayabilmek için	2	4.26
Diğer	4	8.51
Toplam	47	100

Katılımcıların %97'si erkek olup, sadece %3'ü kadındır. Bu durum, Türkiye'deki emeklilik sonrası çalışma yaşamına dönen bireyler arasında erkeklerin baskın olduğunu göstermektedir. Erkek egemenliği, çalışma sektörü tercihlerinde ve emeklilik sonrası ekonomik sorumluluklarda cinsiyet rollerinin etkisini yansıtabilir. Çalışan emeklilerin yaş ortalaması 59'dur. Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde, katılımcıların %12.76'sı 45-49 yaş aralığında, %19.14'ü 50-59 yaş aralığında, yine %19.14'ü 60-65 yaş aralığında, %21.27'si 65-69 yaş aralığında ve %27.65'i ise 70 yaş ve üzerindedir. Bu dağılım, çalışan emeklilerin önemli bir kısmının emeklilik sonrası ileri yaşlarda da aktif olarak çalışmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu dağılım, emeklilik sonrası çalışmaya dönen bireylerin geniş bir yaş aralığını kapsadığını göstermektedir. En yüksek oran 70 yaş ve üzeri grubunda (%27.65) olup, emeklilik sonrası uzun süre çalışmayı sürdüren bireylerin yaşının ilerlediğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların %95'i evli, %5'i bekârdır. Evli olma durumu, ekonomik yükümlülükler ve aile sorumluluklarının emeklilik sonrası çalışma kararlarını etkileyebileceğini göstermektedir.

Katılımcıların emekli oldukları iş kolları incelendiğinde, %40.43'ü serbest meslek ve hizmet sektöründe, %29.79'u kamu sektöründe, %21.28'i özel sektörde, %8.51'i ise eğitim sektöründe emekli olmuştur. Bu dağılım, özellikle serbest meslek ve hizmet sektöründe uzun yıllar çalışmış bireylerin emeklilik sonrasında da iş yaşamıyla bağlarını sürdürdüklerini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, serbest meslek ve hizmet sektörünün emeklilik sonrası çalışmaya dönme konusunda en yüksek oranı oluşturduğunu göstermektedir. Kamu ve özel sektör çalışanlarının da önemli bir kısmı emeklilik sonrası çalışmaya devam etmektedir. Emeklilik sonrası çalışılan iş kollarına bakıldığında, katılımcıların %53.19'unun serbest meslek ve hizmet sektöründe, %25.53'ünün özel sektörde, %8.51'inin teknik işlerde, %6.38'inin eğitim sektöründe ve %6.38'inin ise ulaştırma alanında çalıştığı görülmektedir. Bu dağılım, emeklilik sonrası en çok tercih edilen alanın serbest meslek ve hizmet sektörü olduğunu ortaya koymaktadır. Emeklilik sonrası en yaygın olarak serbest meslek ve hizmet sektöründe çalışmaya devam edildiği görülmektedir. Bu, emeklilerin önceki iş deneyimlerini sürdürmeyi tercih ettiklerini ve bu sektörlerde iş bulmanın görece daha kolay olduğunu akla getirmektedir. Katılımcıların ilk çalışma yaşı ortalama 18 olup, emeklilik sonrası çalışma yaşamına dönme süreleri ortalama 9 ay olarak belirlenmiştir. Bu kısa süre, emeklilik sonrası çalışma yaşamına geri dönmeye neden olan durumların ortaya çıktığını ve bireylerin hızlı bir şekilde tekrar iş hayatına döndüklerini

göstermektedir. Emeklilik sonrası çalışmaya dönme nedenleri incelendiğinde, katılımcıların %68.09'unun ekonomik nedenlerle (Geçim zorluğu), %8.51'inin çocuklarına iyi bir gelecek sağlama amacıyla, %4.26'sının sosyal ilişkilere devam edebilmek için, %6.38'inin boş zamanlarını değerlendirmek ve can sıkıntısını gidermek için, %4.26'sının ise rahat yaşayabilmek için çalışmaya geri döndükleri görülmektedir. Ayrıca, %8.51'lik bir kesim ise farklı sebeplerle çalışmaya devam etmektedir. Bu veriler, emeklilik sonrası çalışma kararlarının en çok ekonomik kaygılardan kaynaklandığını göstermektedir. Bu sonuçlar, ekonomik nedenlerin çalışan emekliler arasında en baskın faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Emeklilik gelirlerinin yetersizliği ve ekonomik zorluklar, bireylerin yeniden çalışma hayatına dönmelerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ayrıca, çocuklarına iyi bir gelecek sağlama isteği de önemli bir motivasyon kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Çalışan emeklilerde erkeklerin sayıca yoğunluğu, yine sayıca 70 yaş ve üzeri kesimin çalışma yaşamında olması, emekli olduktan çok kısa bir süre sonra (9 ay) yeniden çalışma yaşamına döndükleri, serbest meslek ile hizmet sektörünün en çok tercih edilen sektörler olması, Türkiye'deki emeklilik sonrası çalışma dinamiklerini yansıtmaktadır. Ayrıca emeklilik sonrasında çalışma yaşamına dönme durumunda ekonomik nedenlerin ve geçinmekte zorlandıkları belirlenmiştir. Bu bulgular, emeklilik sonrası çalışma hayatına dönüşün demografik ve ekonomik faktörlerle yakından ilişkili olduğunu göstermekte olup, emeklilerin yaşam kalitesini etkileyen önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Emeklilik Sonrası Yaşamı Ekonomik Açıdan Değerlendirme

Tablo-2, ekonomik zorluk ve krizin emeklilerin yeniden çalışma yaşamına dönmesindeki etkilerine dair sonuçları göstermektedir.

Tablo-2. Ekonomik Zorluk ve Krizin, Emeklilerin Yeniden Çalışma Hayatına Dönme Üzerindeki Etkilerine Dair Bilgiler

Değişken	Sayı	Yüzde
Ekonomik krizin yeniden çalışma hayatına dönmeye etkisi		
Etkili oldu	39	83
Çok etkili olmadı	5	10.6
Hiç etkili olmadı	2	4.3
Diğer	1	2.1
Toplam	47	100
Emeklî gelirinin mevcut yaşam masraflarını karşılamaya yeterli olma durumu		
Yeterli	1	2.1
Sadece temel ihtiyaçlar için yeterli	4	8.5
Hayır, ek gelir kaynaklarına ihtiyaç var	30	63.8
Hayır, geçinemiyor	12	25.5
Toplam	47	100

Katılımcıların %83'ü ekonomik krizlerin yeniden çalışma hayatına dönme kararlarında etkili olduğunu belirtmiştir. Bu yüksek oran, ekonomik belirsizliklerin ve krizlerin emeklilerin iş gücüne geri dönmelerinde önemli bir rol oynadığını

göstermektedir. %10.6'lık bir kesim krizlerin çok etkili olmadığını, %4.3'ü ise hiç etkili olmadığını ifade etmiştir. %2.1'lik diğer kategorideki yanıtlar ise nadir görülen sebepleri yansıtmaktadır.

Çalışan emeklilerin emeklilik gelirlerinin yaşam masraflarını karşılama durumuna ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Katılımcıların gelirlerinin, yaşam masraflarını karşılamadaki durumları, yeniden çalışma kararlarını etkileyen önemli bir motivasyon faktörüdür.

Tablo-3.Emekli Gelirlerinin Mevcut Yaşam Masraflarını Karşılama Durumu

Değişken	Sayı	Yüzde
Emeklilik Gelirinin Yaşam Masraflarını Karşılama Durumu		
Evet, ancak sadece temel ihtiyaçlarım için	1	%2.12
Hayır, ek gelir kaynaklarına ihtiyacım var	4	%8.51
Hayır, geçimimi sağlamakta zorlanıyorum	30	%63.82
Toplam	47	%100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi katılımcıların %63.82'si, emeklilik gelirlerinin yaşam masraflarını karşılamakta zorlandıklarını belirtmiştir. Bu yüksek oran, emeklilik gelirlerinin çoğunluk için yetersiz olduğunu ve bireylerin geçimlerini sağlamak için ek gelir kaynaklarına ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Sadece %2.12'lik bir kesim, emeklilik gelirlerinin temel ihtiyaçlarını karşılamakta yeterli olduğunu ifade etmiştir. %8.51'lik katılımcılar ise ek gelir kaynaklarına ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Bu sonuçlar, mevcut emeklilik sistemlerinin emekli bireylerin yaşam standartlarını korumada yetersiz kaldığını işaret etmektedir. Çünkü sonuçlara göre emekli olduktan 9 ay gibi kısa bir süre sonra yeniden çalışma hayatına dönüş olmaktadır. Emeklilik gelirlerinin yeterliliği, emeklilerin ekonomik güvenliklerini doğrudan etkilemektedir ve bu durum, emeklilerin yeniden çalışma hayatına dönmelerinde önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Yeniden Çalışma Yaşamına Dönme Kararını Etkileyen Faktörler

Tablo-4.Emeklilerin Yeniden Çalışma Kararlarının Arkasındaki Motivasyonları

Çalışma Kararının Arkasındaki Motivasyonlar	Sayı	Yüzde
Ekonomik zorluklar	33	%70.21
Boş zamanı değerlendirme	8	%17.02
Çocukların geleceğini düşünme	6	%12.77
Toplam	47	%100

Yeniden çalışma kararlarının arkasında en büyük motivasyon ekonomik nedenler olup, katılımcıların %70.21'i bu sebebi belirtmiştir. Bu, emeklilik gelirlerinin yetersizliğinin, emeklileri yeniden çalışmaya iten en önemli faktör olduğunu göstermektedir. %17.02'lik bir kesim, boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla çalışmayı tercih ederken, %12.77'lik bir grup çocuklarının geleceğini güvence altına almak için çalışmaya geri dönmüştür.

Tablo-5.Emeklilikte Çalışmanın Bireye Sağladığı Katkılar

Katkılar	Sayı	Yüzde
İşin Mali Getirisi	38	80.85
İşin Sosyal Yönü	7	14.89
İşin Esnek Çalışma Saatleri	2	4.26

Yukarıdaki tabloda emeklilik sonrasında yapılan işin bireye ne tür katkı sağladığına ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır. Katılımcıların %80.8 gibi önemli bir oranı işin ekonomik getirisini, %14.8'i işin sosyalleşme aracı olduğunu ve %4.2'si yaptıkları işin esnek çalışma saatinden dolayı kendilerine katkı sağladıklarını belirtmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, Türkiye'de emeklilik sonrası çalışma hayatına dönüşü etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlamış ve bu süreci analiz etmiştir. Araştırma bulguları, emeklilik sonrası çalışmaya dönüş kararlarının büyük bir kısmının ekonomik nedenlerle alındığını ve ekonomik krizin bu kararlarda önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Emeklilerin maddi ihtiyaçlarını karşılamak için ek gelir arayışına girmeleri ve ekonomik krizlerin bu ihtiyaçları daha da artırması, çalışma yaşamına dönüşün önemli bir motivasyon kaynağıdır. Bu bölümde, ekonomik faktörler, demografik etkenler ve işsel tercihler gibi etmenlerin emeklilerin yeniden çalışma kararlarındaki etkisi detaylı bir şekilde tartışılacaktır. Araştırma bulguları, emeklilik sonrası çalışmaya dönüş kararlarının büyük bir kısmının ekonomik nedenlerle alındığını ve ekonomik krizin bu kararlarda önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, emekli bireylerin maddi ihtiyaçlarını karşılamak için ek gelir arayışı içinde olduklarını ve ekonomik krizlerin bu ihtiyaçları daha da artırdığını göstermektedir. Ekonomik teşvikler, yaşlı çalışanların emeklilik zamanlamasıyla ilgili karar verme süreçlerinde hayati bir rol oynamaktadır.

Ekonomik Faktörler ve Yeniden Çalışma Yaşamına Dönüş

Araştırma bulguları, emeklilerin yeniden çalışma kararlarının büyük ölçüde ekonomik gerekliliklerden kaynaklandığını göstermektedir; katılımcıların %80.85'i işin mali getirisini temel motivasyon olarak belirtmiş ve %83'ü ekonomik krizlerin bu kararları etkilediğini ifade etmiştir. Emeklilik gelirlerinin yaşam masraflarını karşılamada yetersiz kalması (%63.8), bireyleri ortalama 9 ay gibi kısa bir sürede iş gücüne geri dönmeye zorlamaktadır. Bu sonuçlar, literatürde ekonomik ihtiyaçların emeklilerin iş gücüne dönüşünde belirleyici bir rol oynadığını vurgulayan çalışmalarla uyumludur (Sarıca, 2019; de Wind vd., 2014). Örneğin, Lahey vd.. (2006), birçok emeklinin sağlık sigortası ihtiyacı veya ekonomik güvensizlik nedeniyle çalışmaya döndüğünü belirtirken, Perkins (1994), özellikle işçi sınıfı kadınların düşük gelir ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle iş gücüne katıldığını öne sürmektedir. Türkiye bağlamında, mevcut emeklilik sistemlerinin gelir düzeyindeki yetersizliği, emeklilerin ekonomik güvenliklerini sağlamak için ek iş arayışına girmelerine neden olmaktadır. Bu durum, sosyal güvenlik politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve emeklilere yönelik ekonomik desteklerin artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ekonomik faktörlerin yanı sıra, sosyal ve psikolojik motivasyonlar da emeklilerin yeniden çalışma kararlarında önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcıların %14.89'u işin sosyal yönünü çalışmanın bir katkısı olarak görmüş, bu da sosyal etkileşim ihtiyacının emeklilik sonrası dönemde kritik olduğunu göstermektedir. Henkens ve van Solinge (2013), emeklilerin sosyal bağlantılarını sürdürme arzusunun iş gücüne dönüş motivasyonlarında etkili olduğunu belirtirken, Roessler (1989), işin algılanan başarısı ve faydasının motivasyonu artırdığını vurgulamaktadır. Ancak, ekonomik faktörlerin baskınlığı, sosyal motivasyonların genellikle ikincil kaldığını göstermektedir. Ayrıca, aile sorumlulukları, özellikle çocuklarının geleceğini güvence altına alma arzusu (%12.77), emeklilerin çalışma kararlarını şekillendiren bir diğer faktördür. Bu bulgu, özellikle düşük sosyoekonomik statüdeki emeklilerin ailevi yükümlülükler nedeniyle çalışmaya devam ettiğini gösteren Perkins (1994) ile paralellik göstermektedir. Sosyal hizmet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının, emeklilere yönelik sosyal etkileşimi artıracak gündüz hizmetleri ve programlar geliştirmesi, bu ihtiyacı karşılamada önemli bir adım olabilir.

Emeklilik sonrası çalışmayı etkileyen bir diğer faktör, işin esnek çalışma saatleridir; ancak, sadece %4.26'lık bir kesim bu nedenle çalışmayı tercih etmiştir. Bu düşük oran, ekonomik baskıların esnek çalışma gibi iş-yaşam dengesi faktörlerini gölgede bıraktığını göstermektedir. Hardy (2006), esnek çalışma saatlerinin emeklilerin yaşam kalitesini artırmada potansiyel bir rol oynayabileceğini belirtse de, bu çalışmada esnekliğin sınırlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Buna karşılık, Xu (2013), iş piyasası koşullarının ve iş özelliklerinin (Örneğin, iş bulma hizmetleri ve esneklik) yeniden istihdamı kolaylaştırdığını öne sürmektedir. Türkiye'de emeklilerin büyük ölçüde serbest meslek ve hizmet sektörüne yönelmesi (%53.19), bu sektörlerin sunduğu görece esnek çalışma koşullarına işaret etse de düşük ücretler ve iş güvencesi eksikliği gibi faktörler, emeklilerin ekonomik güvenliklerini tam olarak sağlamada yetersiz kalmaktadır. Legendre ve arkadaşları (2003) ve Bodsworth (2010), düşük ücretli işçiler için finansal teşviklerin yetersiz olmasının yeniden çalışmayı caydırabileceğini belirtirken, bu durum Türkiye'deki emekliler için de geçerli olabilir. Bu bağlamda, emeklilere yönelik esnek çalışma modellerinin ve iş piyasası desteklerinin geliştirilmesi hem ekonomik hem de sosyal ihtiyaçları karşılamada etkili olabilir.

Demografik ve sosyoekonomik faktörler de emeklilerin yeniden çalışma kararlarını şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır. Düşük sosyoekonomik statü, Schuring ve arkadaşları (2013) tarafından belirtildiği üzere, iş gücünden çıkışı artırırken yeniden istihdam şansını sınırlamaktadır. Bu çalışmada, katılımcıların çoğunun serbest meslek ve hizmet sektöründen gelmesi (%40.43) ve bu sektöre geri dönmesi, sosyoekonomik statü ve mesleki deneyimin yeniden çalışma kararlarındaki etkisini göstermektedir. Ayrıca, Arif (1996), eğitim düzeyi ve önceki iş deneyiminin, özellikle göçmen emekliler için, yeniden istihdamda ekonomik statüden daha belirleyici olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de eğitim düzeyi düşük emeklilerin, düşük ücretli ve güvencesiz işlere yönelmesi, bu bulguyla uyumludur. Sağlık durumu da önemli bir faktördür; Schuring ve arkadaşları (2013), kötü sağlığın iş gücünden çıkışı hızlandırdığını ve yeniden çalışmayı zorlaştırdığını ifade etmektedir. Bu çalışmada sağlık faktörleri doğrudan ele alınmasa da ileri yaşta

çalışanların (%27.65'i 70 yaş ve üzeri) varlığı, sağlık durumunun yeniden çalışma kararlarını etkileyebileceğini düşündürmektedir. Bu bulgular, emeklilik politikalarının sosyoekonomik statü, sağlık ve eğitim gibi faktörleri dikkate alarak tasarlanması gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, emeklilerin yeniden çalışma kararları, ekonomik gerekliliklerin baskın olduğu, ancak sosyal, psikolojik ve demografik faktörlerle de şekillenen karmaşık bir süreçtir. Ekonomik krizlerin ve yetersiz emeklilik gelirlerinin emeklileri iş gücüne geri dönmeye zorlaması, mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin ekonomik sürdürülebilirliğinin sorgulanmasını gerektirmektedir (Sarica, 2019; de Wind vd., 2014). Bununla birlikte, sosyal etkileşim, esnek çalışma saatleri ve aile sorumlulukları gibi faktörler, emeklilerin yaşam kalitesini artırmada potansiyel bir rol oynayabilir (Henkens & van Solinge, 2013; Hardy, 2006). Politika yapıcılar, emeklilerin ekonomik güvenliğini güçlendirmek için emeklilik gelirlerini artırmalı, esnek çalışma modellerini teşvik etmeli ve sosyal destek programlarını geliştirmelidir. Ayrıca, düşük sosyoekonomik statüdeki emeklilere ve sağlık sorunları yaşayanlara yönelik hedefe yönelik destek mekanizmaları oluşturulmalıdır (Schuring vd., 2013; Xu, 2013). Bu tür bütüncül yaklaşımlar, emeklilerin yaşlılık döneminde ekonomik ve sosyal açıdan bağımsız bireyler olarak yaşamalarını sağlayarak hem bireysel refahı hem de toplumsal sürdürülebilirliği artırabilir.

Demografik ve İşe İlişkin Faktörlerin Rolü

Demografik veriler, emeklilik sonrası çalışmaya dönen bireylerin büyük çoğunluğunun erkek olduğunu (%97) ve yaş dağılımının geniş bir aralıkta olduğunu göstermektedir. Özellikle 70 yaş ve üzeri katılımcıların oranının en yüksek olması (%27.65), yaş ilerledikçe emeklilerin çalışma hayatına devam etme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, yaşlı nüfusun artan ekonomik yükümlülükleri ve sosyal rollerinin emeklilik sonrası çalışma kararlarını etkilediğini göstermektedir. Medeni durum açısından, katılımcıların %95'inin evli olması, aile sorumluluklarının ve ekonomik yükümlülüklerin emeklilik sonrası çalışma kararlarını etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Evli emeklilerin, ailelerinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için yeniden çalışma hayatına dönme olasılıklarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Yaşlı nüfusun cinsiyet açısından istihdama katılımlarında cinsiyetle ilişkili farkın gitgide azaldığı saptanmakla beraber Avrupa Birliği'nde 2000 yılında yaşlı kadınların istihdamı yüzde 27.4 iken (Erkeklerde yüzde 46.9) 2010 da yüzde 38.8'e (Erkeklerde yüzde 54.6) çıkmış ve yaşlı kadınların istihdam oranında artış yüzde 11.4 (Erkeklerde yüzde 7.7) olarak saptanmıştır (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2012). Araştırma sonuçları bu sonuçlarla uyumludur. Ancak, bu çalışmada sadece bir kadın katılımcının yer alması, kadınların istihdam oranlarındaki artış trendini yansıtmak için yeterli bir veri sunmamaktadır. Bu, cinsiyet farkının daralmaya devam ettiğini, ancak kadınların hâlâ erkeklere göre daha düşük istihdam oranlarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, kadın emeklilerin ev içi işler veya kayıt dışı sektörlerde (Örneğin, evde bakım hizmetleri) çalışma olasılığı daha yüksektir ve bu tür işler, resmi istihdam istatistiklerinde veya bu çalışmada olduğu gibi kartopu örnekleme yöntemiyle tespit edilmesi daha zordur. Dolayısıyla, bu çalışma, AB'deki kadın

istihdamındaki artış trendiyle uyumlu olduğunu iddia etmekte yetersiz kalmaktadır ve kadın emeklilerin çalışma kararlarını etkileyen özgün faktörleri (Örneğin, bakım yükümlülükleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri) tartışmaya dahil etmemiştir. Bu eksiklik, gelecekte nitel yöntemlerle desteklenmiş ve kadın emeklilere odaklanan daha kapsamlı araştırmaların gerekliliğini vurgulamaktadır.

Çalışma Motivasyonları

Araştırma bulguları, emeklilerin yeniden çalışma kararlarının arkasındaki motivasyonların büyük ölçüde ekonomik nedenlerden kaynaklandığını açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcıların %87.23'ü maddi ihtiyaçlar nedeniyle çalışmaya döndüğünü belirtmiş, özellikle işin mali getirisi (%80.85) en baskın faktör olarak öne çıkmıştır. Bu yüksek oranlar, Türkiye'deki emeklilik gelirlerinin yaşam masraflarını karşılamada yetersiz kaldığını ve emeklilerin ekonomik güvenliklerini sağlamak için ek gelir arayışına girdiklerini göstermektedir. Sarıca (2019) ve de Wind ve arkadaşları (2014) gibi literatürdeki çalışmalar da ekonomik faktörlerin emeklilerin iş gücüne dönüşünde kritik bir rol oynadığını desteklemektedir. Ayrıca, ekonomik krizlerin %83 oranında yeniden çalışma kararlarını etkilediği bulgusu, emeklilerin ekonomik belirsizlikler karşısında ne kadar kırılgan olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, mevcut emeklilik sistemlerinin ekonomik sürdürülebilirliğinin sorgulanması gerektiğini ve emeklilere yönelik daha güçlü sosyal güvenlik politikalarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal ve psikolojik motivasyonlar da emeklilerin çalışma kararlarında rol oynamaktadır. Katılımcıların %14.89'u işin sosyal yönünü, %4.26'sı ise esnek çalışma saatlerini çalışmanın bir katkısı olarak görmüştür. Sosyal etkileşim ihtiyacı, özellikle Henkens ve van Solinge (2013) tarafından vurgulandığı üzere, emeklilerin iş gücüne dönüş motivasyonlarında önemli bir yer tutmaktadır. Emeklilik sonrası yalnızlık ve sosyal izolasyon riski, bireyleri sosyal ilişkilerini sürdürebilecekleri iş ortamlarına yöneltebilmektedir. Ayrıca, %12.77'lik bir kesimin çocuklarının geleceğini güvence altına almak için çalışmaya devam ettiği bulgusu, aile sorumluluklarının da motivasyonlar arasında yer aldığını göstermektedir. Bu bulgular, emeklilerin yeniden çalışma kararlarının yalnızca maddi ihtiyaçlarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda sosyal ve ailevi dinamiklerin de bu süreci şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, emeklilere yönelik politikalar geliştirilirken, ekonomik desteklerin yanı sıra sosyal entegrasyonu artıracak ve esnek çalışma imkanları sunacak bütüncül yaklaşımlar benimsenmelidir.

Sosyal Sonuçlar

Bulgular, emeklilik sistemlerinin ekonomik güvenlik sağlamada görece "yetersiz" kaldığını ve emeklilerin yaşam kalitesini koruyabilmeleri için ek desteklere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu durum, politika yapıcılar için önemli bir geri bildirim niteliği taşımaktadır. Emeklilik gelirlerinin artırılması, esnek çalışma imkânlarının sağlanması ve sosyal destek programlarının geliştirilmesi, emeklilerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamada etkili olabilecektir. Emeklilerin yeniden çalışma kararlarında demografik faktörlerin ve işsel tercihlerinin de önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu nedenle, emeklilik politikalarının demografik farklılıkları ve iş piyasasındaki değişimleri dikkate

alacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Yaş dağılımı açısından, 70 yaş ve üzeri katılımcıların %27.65 ile en yüksek oranı oluşturması, ileri yaşlarda bile çalışmanın yaygın olduğunu ve yaşın yeniden çalışma kararlarında karmaşık bir rol oynadığını göstermektedir. Hardy (2006), yaşlı işçilerin emeklilik sonrası çalışmaya devam etmesinin, ekonomik ihtiyaçların yanı sıra sosyal rollerini sürdürme arzusuyla da bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada, serbest meslek ve hizmet sektörünün hem emeklilik öncesi (%40.43) hem de sonrası (%53.19) en çok tercih edilen iş kolu olması, bireylerin önceki mesleki deneyimlerini sürdürme eğiliminde olduğunu ve bu sektörlerin esnek çalışma imkanları sunması nedeniyle tercih edildiğini göstermektedir. Ancak, bu tercihler aynı zamanda iş piyasasındaki yapısal sınırlılıklarla da ilişkilidir; emekliler, düşük ücretli ve esnek işlere yönelmek zorunda kalabilmektedir (Sarıcı, 2019). Literatürdeki bulgularla uyumlu olarak, bu durum, emeklilik sonrası çalışma kararlarının yalnızca bireysel tercihlerden değil, aynı zamanda iş piyasasının sunduğu fırsatlar ve kısıtlamalardan etkilendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, demografik faktörler (Cinsiyet, yaş, medeni durum) ve işsel tercihler (Sektör seçimi, esneklik) arasındaki etkileşim, emeklilik politikalarının daha kapsayıcı ve bireysel ihtiyaçlara duyarlı bir şekilde tasarlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, kadın emeklilerin iş gücüne katılımını artırmak ve yaşlı işçilere yönelik daha çeşitli iş fırsatları yaratmak, bu alandaki yapısal eşitsizliklerin azaltılması için kritik öneme sahiptir.

Öneriler

Bu araştırmanın bulguları, Türkiye’de emeklilik sonrası yeniden çalışma hayatına dönüşün büyük oranda ekonomik gerekçelerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bireylerin cinsiyet, yaş, medeni durum ve önceki iş deneyimleri gibi demografik özelliklerinin de bu kararlarda etkili olduğu görülmüştür. Emeklilik sistemlerinin ekonomik güvenliği sağlamada yetersiz kalması, bireyleri tekrar iş gücüne katılmaya zorlamakta, bu da yaşlılık döneminde yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bu doğrultuda, çok düzeyli politika önerileri aşağıda sunulmuştur:

Makro Düzey Politikalar (Ulusal Ölçekli Öneriler):

Emeklilik maaşlarının yeniden yapılandırılması: Emekli maaşlarının asgari ücretin en az %80’i seviyesine getirilmesi ve her yıl enflasyon oranına endekslenerek artırılması yasal güvence altına alınmalıdır. Bu sayede temel geçim ihtiyaçları karşılanabilir hâle gelmelidir.

Yaşlı istihdamını teşvik eden vergi düzenlemeleri: 65 yaş üzeri bireyleri istihdam eden özel sektör kuruluşlarına, gelir ve kurumlar vergisi üzerinden %10 vergi indirimi sağlanmalıdır.

Emeklilik Sonrası İstihdam Fonu kurulması: Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde, emeklilik sonrası çalışan bireylerin primlerinin bir kısmının bu fonda biriktirilmesi ve yaşlılıkta ek destek olarak ödenmesi sağlanmalıdır.

Kriz dönemlerine özel destek mekanizmaları: Ekonomik krizlerde emekliler için otomatik devreye giren “Ekstra Geçim Yardımı” uygulaması geliştirilmelidir. Bu destekler, emekli bireylerin temel ihtiyaçlara erişimini garanti altına almalıdır.

Mezzo Düzey Politikalar (Yerel Yönetimler ve Kurumlar):

Yarı zamanlı ve esnek istihdam modelleri: Belediyeler ve kamu kurumları tarafından “Kıdemli Vatandaş İstihdamı” programları başlatılmalı; yaşlı bireyler için haftalık 15-20 saatlik, sosyal katkı içeren işler (Kütüphane rehberliği, müze danışmanlığı, halk eğitim destekçiliği vb.) tanımlanmalıdır.

Beceri geliştirme ve yeniden eğitim: Halk eğitim merkezleri ve üniversiteler iş birliğiyle, emeklilere yönelik dijital okuryazarlık, muhasebe, danışmanlık gibi alanlarda yeniden beceri kazandırma kursları düzenlenmelidir.

Emekli kulüpleri ve sosyal katılım merkezleri: Yerel yönetimler aracılığıyla, emeklilerin aktif yaşamlarını sürdürebilecekleri “emekli kulüpleri” kurulmalı, bu merkezlerde sağlık, hukuk, psikolojik danışmanlık ve sosyal etkileşim fırsatları sunulmalıdır.

Mikro Düzey Politikalar (Bireysel ve Sosyal Hizmet Temelli Öneriler):

Sosyal hizmet danışmanlığı: Emeklilik öncesinde ve sonrasında sosyal hizmet uzmanları tarafından bireysel ekonomik planlama, sosyal haklar ve psikososyal destek konularında danışmanlık sağlanmalıdır.

Yoksulluk algısını hedefleyen psikososyal müdahaleler: Öznel yoksulluk hissini azaltmaya yönelik, grup çalışmaları, sosyal destek grupları ve akran destek mekanizmaları oluşturulmalı; yaşlı bireylerin kendilik değerini güçlendirecek uygulamalar hayata geçirilmelidir.

Gelecek Araştırmalar için Öneriler:

Farklı bölgelerde, daha geniş örneklemle yapılacak kantitatif ve nitel çalışmalarla, yoksulluk algısının sosyokültürel boyutları detaylandırılmalıdır.

Özellikle kadın emeklilerin yeniden çalışma deneyimlerini odağına alan araştırmalar yapılmalı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin emeklilik sürecine etkisi derinlemesine incelenmelidir.

Kaynakça

- Andoh, P. (2018). *From pension to wellbeing: A study of retirement income and wellbeing of retirees in Ghana*. (Doctoral Dissertation, Queensland: The University of Queensland).
- Aquino, J.A., Cutrona, C.E., & Altmaier, E.M. (1996). Employment status, social support and life satisfaction among the elderly. *Journal of Counseling Psychology*, 43(4), 480-489.
- Arif, G. (1996). Period without a job after returning from the Middle East: A survival analysis. *The Pakistan Development Review*, 35, 805-822.
- Arya, S. (2024). *A sociological study on economic status of retired government employees*.
- Bilen, M., Şan, M.K., & Aydın, M.K. (2005). Yoksulluk sorunu üzerine. *Bilgi*, 10(1), 1-26.
- Blake, D. (2006). *Pension economics*. John Wiley & Sons.

- Bozkurt, Ö., Ergun, T., & Sezen, S. (2014). *Kamu yönetimi sözlüğü*. TODAİE Yayınları.
- Çağlar, A. (2023). *Eğitim yöneticilerinin emekliliğe eğilimleri ve örgütsel aidiyetleri arasındaki ilişki ile emekli eğitim yöneticilerinin emeklilik yaşamına ilişkin görüşleri*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çetinkaya, E. (2011). *Emekli bireylerde yaşam doyumunun yordayıcıları olarak sosyal destek ve öz-yeterlilik*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇSGB. (2023). *Sosyal Güvenlik Kurumu emeklilik koşulları*. csgb.gov.tr/sgk/emeklilik-kosullari.
- de Wind, A., Geuskens, G.A., Ybema, J.F., Blatter, B.M., Burdorf, A., Bongers, P.M., & van der Beek, A.J. (2014). Health, job characteristics, skills, and social and financial factors in relation to early retirement-Results from a longitudinal study in the Netherlands. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 40(2), 186-194.
- de Wind, A., van der Pas, S., Blatter, B.M., & van der Beek, A.J. (2016). A life course perspective on working beyond retirement-Results from a longitudinal study in the Netherlands. *BMC Public Health*, 16(1), 499.
- Dingemans, E., & Henkens, K. (2014). Involuntary retirement, bridge employment, and satisfaction with life: A longitudinal investigation. *Journal of Organizational Behavior*, 35, 575-591.
- Dingemans, E., Henkens, K., & Solinge, H. (2016). Access to bridge employment: Who finds and who does not find work after retirement? *The Gerontologist*, 56(4), 630-640.
- Eerde, W. van, & Thierry, H. (1996). Vroom's expectancy models and work-related criteria: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 81(5), 575-586.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. (2012). *Employment trends and policies for older workers in the recession*.
- Feagin, J.R. (1972). Poverty: We still believe that God helps those who help themselves. *Psychology Today*, 6(6), 101-110.
- Frolik, L. (2009). *Protecting our aging retirees: Converting 401(k) accounts into federally guaranteed lifetime annuities*. ERN: Equity.
- Gobeski, K., & Beehr, T. (2009). How retirees work: Predictors of different types of bridge employment. *Journal of Organizational Behavior*, 30, 401-425.
- Grishina, I., Polynev, A., & Filatov, A. (2023). Comparative analysis of the silver economy capacity in Russia and the EU. *Contemporary Europe*.
- Hardy, M. (2006). Older workers. In R.H. Binstock & L.K. George (Eds.), *Handbook of aging and the social sciences* (6th ed., pp.201-218). Academic Press.
- Hatcher, C.B. (2003). The economics of the retirement decision. In G.A. Adams & T.A. Beehr (Eds.), *Retirement: Reasons, processes, and results* (pp.136-158). Springer.

- Henkens, K., & van Solinge, H. (2013). *Returning to work after retirement-Who, what and why?* Netspar.
- Hui-Hui, X. (2013). An analysis of the re-employment states of the returned peasant-workers and its influencing factors. *Population and Economics*.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (31st ed.). Nobel Akademik.
- Kılıç, S. (2013). Örneklem yöntemleri [Sampling methods]. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44-46.
- Klimczuk, A. (2012). *Supporting the development of gerontechnology as part of silver economy building*. IO: Productivity.
- Klimczuk, A. (2021). *The silver economy as a constructive response in public policy on aging*. Labor: Public Policy & Regulation eJournal.
- Krzyminiewska, G. (2020). Ethical dilemmas of the silver economy. *Ekonomia i Prawo*, 19, 61-71.
- Lahey, K., Kim, D., & Newman, M. (2006). Full retirement? An examination of factors that influence the decision to return to work. *Financial Services Review*, 15, 1.
- Latham, G.P., & Steele, T.P. (1983). The motivational effects of participation versus goal setting on performance. *Academy of Management Journal*, 26(3), 406-417.
- Legendre, F., Lorgnet, J., & Thibault, F. (2003). *The distribution of financial incentives to work in France: An evaluation using the Myriade model* (pp.23-48).
- Leśna-Wierszołowicz, E. (2018). Silver economy as a response to demographic changes (pp.162-169).
- Locke, E.A., & Latham, G.P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation: A 35-year odyssey. *American Psychologist*, 57(9), 705-717.
- Nivorozhkina, L. (2019). Risks of a new retirement age: Will poverty and unemployment increase? *Intelligence. Innovations. Investment*.
- Odell, K.S., Soloninka, J.W., Lawrence, L.D., & Gartin, S.A. (1992). Life satisfaction of retired West Virginia secondary school agriculture teachers. *Journal of Agricultural Education*, 17-22.
- Olatunde, A., & Awosusi, O. (2011). Socio-economic implications of retirement on retired public servants in Ekiti State, Nigeria. *International Business Management*, 3, 79-83.
- Osborne, J. W. (2012). Psychological effects of the transition to retirement. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 46(1), 45-58.
- Peeters, M., Kooij, D., de Lange, A., Jansen, P., & Dijkers, J. (2008). Older workers' motivation to continue to work: Five meanings of age. *Journal of Managerial Psychology*, 23(4), 364-394.
- Roessler, R. (1989). Motivational factors influencing return to work. *Journal of Applied Rehabilitation Counseling*, 20, 14-17.

- Sarıca, A.O. (2019). Türkiye’de emeklilik sistemlerinin yaşlı yoksulluğu ve emekli yoksulluğu üzerine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 477-498.
- Schuring, M., Robroek, S., Otten, F., Arts, C., & Burdorf, A. (2013). The effect of ill health and socioeconomic status on labor force exit and re-employment: A prospective study with ten years follow-up in the Netherlands. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 39(2), 134-143.
- Shultz, K.S., & Wang, M. (2011). Psychological perspectives on the changing nature of retirement. *American Psychologist*, 66(3), 170-179.
- TÜİK. (2018). *Nüfus projeksiyonları, 2030-2080*. data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2018-2080-30567
- TÜİK. (2024). *İstatistiklerle yaşlılar, 2024*. data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslilar-2024-54079
- Walker, A. (2002). A strategy for active ageing. *International Social Security Review*, 55(1), 121-139.
- Wang, Z. (2025). *Technological innovations in the silver economy: AI-driven financial management, smart products, and entrepreneurial support for aging populations*. *Applied and Computational Engineering*.
- Wegge, J., & Haslam, S.A. (2005). Improving work motivation and performance in brainstorming groups: The effects of three group goal-setting strategies. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 14(4), 400-430.
- Wu, W., Ying, S., & Wu, Y. (2025). *Silver economy industry market consumption characteristics research*. *Journal of Modern Social Sciences*.
- Yunusa, A. (2013). Retirement challenges and management strategies among retired civil servants in Kogi State. *International Journal of Social Sciences and Humanities Review*, 4.
- Zaccagni, S., Sigsgaard, A.M., Vrangbaek, K., & et al. (2024). Who continues to work after retirement age? *BMC Public Health*, 24, 692.
- Zhan, Y., Wang, M., Liu, S., & Shultz, K. (2009). *Bridge employment and retirees' health: A longitudinal investigation*.
- Zhukovska, A. (2020). “Silver economy” as a resource of inclusive development of the national economy (pp.37-53).
- Zeka, B. (2022). Gendered poverty perceptions: How do retired women fare?. *Risks*, 10(2), 29.